

vejledning for talløse unge indiske historikere, som ukritisk godtager rapporterens indhold uden at skele til de forhold, under hvilke de blev til. Når Dr. Kumars bog er blevet aldeles værdiløs, skyldes det, at hun ikke har fattet, at de oplysninger, som rapporterne byder på, overhovedet kan og bør gøres til genstand for en kildekritisk analyse. Dr. Kumar har brugt rub og stub af de oplysninger hun er faldet over. Dette er så meget mere uheldigt som hun gør rig brug af talmateriale, gerne udregnet i procenter, så man ikke kan kontrollere tallene. Hun synes at have fulgt devisen: der findes ikke andre tal, altså må vi bruge disse. Det er imidlertid ikke rigtigt, at der ikke findes andre tal, og at der ikke findes andre oplysninger, ikke medmindre man lider af arkiv fobi. Der findes et meget righoldigt kildemateriale i London til belystning af den økonomiske udvikling i Indien i det 19. og 20. århundrede. For den provins og den periode, Dr. Kumar beskæftiger sig med, er de vigtigste serier Madras Revenue Consultations og Proceedings of the Madras Board of Revenue. Til begge disse serier findes der et index, og selvom begge serier omfatter mange tusinde bind, og det ville være umuligt systematisk at gennemgå dem, kan man takket være disse index finde frem til væsentligt og interessant kildemateriale. Dr. Kumar kunne også have arbejdet baglæns; hvis hun havde forsøgt at efterspore, hvorledes nogle af de vigtigste rapporter eller håndbøger, som f. eks. de kendte District Manuals, var blevet til, ville hun hurtigt være faldet over kildemateriale af høj værdi. Kun få måneders arkivarbejde kunne have skaffet Dr. Kumar et materiale, der var langt mere interessant og repræsentativt for de problemstillinger, som hun forgæves har tumlet med på grundlag af det trykte materiale. Som sagerne står, må man med sorg erkende, at Land and Caste in India er et helt igennem mislykket forsøg på at skrive økonomisk historie.

BENEDICTE HJEJLE

J. LLOYD MECHAM: Church and State in Latin America. A History of Politico-Ecclesiastical Relations. Revised Edition. Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1966. xii + 465 s. \$ 8.50.

Bogen udkom første gang i 1934, og den blev hurtigt et klassisk oversigtsværk om forholdet mellem kirke og stat i de latinamerikanske lande. Den er ikke blevet afløst af nogen anden fremstilling, og det er allerede af den grund velkomment, at den nu udsendes i en ny udgave.

Forfatteren fremhæver i sit forord, at han har ajourført fremstillingen med henblik på udviklingen efter 1934, og at han også har taget hensyn til forskningens udvikling i de mellemliggende godt 30 år. I virkeligheden er revisionen og ajourføringen dog langt fra så omfattende som forordet lover. Som helhed er skildringen af udviklingen efter 1934 temmelig skitsemæssig, og den følger stort set de linier, som var lagt op i 1934-udgaven.

Heller ikke er forskningens nye resultater blevet indarbejdet i større udstrækning. Det fremgår allerede af enkelte mindre eksempler. Man kan f. ex. nævne, at Clarence H. Harings redegørelse for kirkekampen i Brasilien 1872-75 (Empire in Brazil. Cambridge, Mass., 1958) ikke er blevet nyttiggjort, skønt den indeholder et interessant eksempel på pavelig politik. W. R. Crawfords studier over

positivismens indflydelse i slutningen af det 19. århundrede (A Century of Latin American Thought, Cambridge, Mass., 1945, rev. ed. 1961) og den opposition mod kirken, som blev et resultat heraf, er heller ikke omtalt, og Crawfords bog er ikke medtaget i den ellers udførlige bibliografi.

Mere afgørende er det nok, at visse grundlæggende synspunkter er blevet fastholdt. Således synes Mecham at forestille sig »kirken« som en monolitisk organisation i de latinamerikanske lande. Denne opfattelse kunne måske forekomme rimelig i 1934, men udviklingen siden har klart vist de dybe spændinger, der gør sig gældende mellem kirkens forskellige sociale lag. Det giver en helt utilstrækkelig vurdering kun at betragte relationerne mellem kirke og stat så at sige på »højeste plan«. Heller ikke giver forf. nogen analyse af de ejendommelige forskelle, som gør sig gældende i kirkens stilling i de forskellige latinamerikanske lande. Det fremgår af fremstillingen, at der er en afgørende forskel imellem f. ex. Colombia og Peru på den ene side og Chile og Brasilien på den anden, men der gøres intet forsøg på at redegøre for baggrunden for disse forskelle.

I det hele taget indeholder fremstillingen meget få sammenligninger mellem udviklingen i de forskellige lande. Bortset fra en indledning om kolonitiden bliver mere generelle synspunkter egentlig kun anlagt i det meget interessante afsnit om pavens stilling til de latinamerikanske landes uafhængighedsbestræbelser i de første årtier af det 19. århundrede. Hovedvægten i fremstillingen ligger på en omhyggelig redegørelse for udviklingen i hvert enkelt land, og det overlades til læseren at drage sammenligningerne.

Det har med disse bemærkninger ikke været hensigten at underkende Mechams værk. Det indeholder et væld af solide oplysninger, og det er stadig et standardværk. Blot er det rimeligt at gøre sig klart, at der er tale om et ældre standardværk.

NIELS AMSTRUP

JOHNY LEISNER: Europas historie i det 19. århundrede. I. København, Jørgen Paludans Forlag, 1967. 419 s. 24,75 kr.

Fremkomsten af første del af Johnny Leisners planlagte værk om Europas historie i det 19. århundrede må af alle, der beskæftiger sig med den nyere tids historie, betragtes som en glædelig begivenhed. I mange årtier er danske historikere vejet tilbage fra den i og for sig naturlige, men samtidig yderst krævende opgave at præsentere sammenfattende og selvstændige fremstillinger af større perioder i den europæiske historie. Leisner har haft den fornødne blanding af mod, energi og viden, og selv om det endnu er for tidligt at vurdere hans syn på det 19. århundrede som historisk periode, så fremtræder det nu foreliggende bind som et afsluttet hele, som giver læserne rige muligheder for at tage stilling til arbejds måde og resultater.

I bogens forord siges det, at »hovedbestræbelsen har været at søge fortiden belyst gennem en konfrontation mellem idé og virkelighed«, og ideerne præciseres nærmere som »de forestillinger, der i en bestemt periode gør sig gældende, hvad angår f.eks. verdensbilledet, det økonomiske system, forholdet mellem stænder og klasser etc.« (s. 7). I fortsættelse heraf anlægges en sontring mellem